

ISSN 2710-3056

Grail of Science

Periodical scientific journal

No 17
July
2022

The issue of journal contains

Proceedings of the III Correspondence
International Scientific and Practical Conference

SCIENCE OF POST-INDUSTRIAL SOCIETY: GLOBALIZATION AND TRANSFORMATION PROCESSES

held on July 22th, 2022 by

NGO European Scientific Platform (Vinnytsia, Ukraine)

LLC International Centre Corporative Management (Vienna, Austria)

OU CI
Open Ukrainian Citation Index

Euro Science Certificate № 22378
dated 12.06.2022

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL

GRAIL OF SCIENCE

№ 17 July, 2022
with the proceedings of the:

III Correspondence International Scientific and Practical Conference

SCIENCE OF POST-INDUSTRIAL SOCIETY: GLOBALIZATION AND TRANSFORMATION PROCESSES

held on July 22th, 2022 by

NGO European Scientific Platform (Vinnytsia, Ukraine)

LLC International Centre Corporative Management (Vienna, Austria)

EUROPEAN
SCIENTIFIC
PLATFORM

International Centre
Corporative Management

Міжнародний науковий журнал «Грааль науки»

№ 17 (липень, 2022) : за матеріалами III Міжнародної науково-практичної конференції «Science of post-industrial society: globalization and transformation processes», що проводилася 22 липня 2022 року ГО «Європейська наукова платформа» (Вінниця, Україна) та ТОВ «International Centre Corporative Management» (Відень, Австрія).

Editor in chief: Mariia Holdenblat

Deputy Chairman of the Organizing Committee: Rachael Aparo

Responsible for e-layout: Solomiia Zrada

Responsible designer: Nadiia Kazmina

Responsible proofreader: Hryhorii Dudnyk

International Editorial Board:

Alona Tanasiichuk - D.Sc. (Economics), Associate professor (Ukraine)
Marko Timchev - D.Sc. (Economics), Associate professor (Republic of Bulgaria)
Nina Korbozerova - D.Sc. (Philology), Professor (Ukraine)
Yuliia Voskoboinikova - D.Sc. (Arts) (Ukraine)
Svitlana Boiko - Ph.D. (Economics), Associate professor (Ukraine)
Volodymyr Zanora - Ph.D. (Economics), Associate professor (Ukraine)
Iryna Markovych - Ph.D. (Economics), Associate professor (Ukraine)
Nataliia Mykhalitska - Ph.D. (Public Administration), Associate professor (Ukraine)
Anton Kozma - Ph.D. (Chemistry) (Ukraine)
Dmytro Lysenko - Ph.D. (Medicine), Associate professor (Ukraine)
Yuriy Polyezhyayev - Ph.D. (Social Communications), Associate professor (Ukraine)
Alla Kulichenko - D.Sc. (Pedagogy), Associate professor (Ukraine)
Taras Furman - Ph.D. (Pedagogy), Associate professor (Ukraine)
Mariana Vereskliia - Ph.D. (Pedagogy), Associate professor (Ukraine)
Siarhei Rybak - Ph.D. (Law), Associate professor (Republic of Belarus)
Anatolii Kornus - Ph.D. (Geography), Associate professor (Ukraine)
Andrii Fomin - Ph.D. (History), Associate professor (Ukraine)
Tetiana Luhova - Ph.D. (Arts), Associate professor (Ukraine)

The conference is included in the catalog of International Scientific Conferences; approved by ResearchBib and certified by Euro Science Certification Group (Certificate № 22378 dated June 12th, 2022).

Conference proceedings are publicly available under terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0).

The journal is included in the international catalogs of scientific publications and science-based databases: Index Copernicus, CrossRef, Google Scholar and OUCI.

Conference proceedings are indexed in ICI (World of Papers), CrossRef, OUCI, Google Scholar, ResearchGate, ORCID and OpenAIRE.

Свідоцтво про державну
реєстрацію друкованого ЗМІ:
КВ 24638-14578ПР, від 04.11.2020

Certificate of state
registration of mass media:
КВ 24638-14578ПР of 04.11.2020

DOI 10.36074/grail-of-science.22.07.2022.068

ПРОЦЕС НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ В ПСИХОЛОГІЇ ТА ЙОГО ЕТАПИ

Дзевульська Ірина Вікторівна

Д-р мед.наук, професор, професор кафедри описової та клінічної анатомії

Національний медичний університет ім.О.О. Богомольця, Україна

Ігнатіцев Михайло Русланович

канд. мед. наук, доцент, доцент кафедри описової та клінічної анатомії

Національний медичний університет ім.О.О. Богомольця, Україна

Титаренко Валентин Миколайович

канд. мед. наук, асистент кафедри описової та клінічної анатомії

Національний медичний університет ім.О.О. Богомольця, Україна

Присяжнюк Лариса В'ячеславівна

асистент кафедри описової та клінічної анатомії

Національний медичний університет ім.О.О. Богомольця, Україна

Дружиніна Катерина Петрівна

асистент кафедри описової та клінічної анатомії

Національний медичний університет ім.О.О. Богомольця, Україна

Анотація. У вищих навчальних закладах згенерований великий науковий потенціал, який повинен лягти в основу формування творчо мислячих науково-компетентних спеціалістів. Для того, щоб усвідомлювати інноваційні процеси в психології та інших наукових галузях потрібно досконало володіти умінням проведення аналізу та прогнозувати перебіг подій, прийомами професійної самоосвіти й самовиховання. Зростає необхідність ефективної підготовки майбутніх науковців для опануванні дослідницької діяльності та формування особистості з творчим мисленням, системи знань про методологічні та теоретичні основи психології як науки; підвищення якості викладання психології в різних галузях суспільної діяльності, розкриття особливостей використання різноманітних засобів, форм і методів в процесі навчання, оволодіння прийомами професійного самовиховання. Майбутній дослідник повинен вміти здійснювати науково-дослідну, діагностичну, навчальну та виховну, експертну, корекційну та консультативну, культурно-освітню професійну діяльність. Необхідність формування кваліфікованих спеціалістів вимагає досконалого володіння різноманітними психологічними методиками, методами та підходами, головною метою яких є не тільки процес засвоєння отриманого наукового матеріалу, а й творчого усвідомлення й наукове пізнання на евристично-пошуковому рівні з урахуванням інтеграції різних способів осягнення знань, що дає змогу відходити від традиційних форм навчання, орієнтуючись на динамічні процеси мислення, які побудовані на нелінійній логіці

інтелектуального рівня розвитку особистості, принципах детермінізму, відкритості інноваційним процесам, опанування новими інформаційними системами і технологіями, що відповідають сучасній картині світу, який охоплений глобалізаційними процесами.

Ключові слова: психологічне дослідження, теоретичне дослідження, емпіричне дослідження, спостереження, опитування, тестування, природний експеримент, анкетування.

Поняття про методіку та методи дослідження, існуючі в різних галузях науки, постійно потрібно розрізняти і диференціювати незалежно від того, що вони взаємопов'язані між собою. Термін «методика» (німецьке – methóe, англійське – method, французьке – methode) походять від латинського methodus – прийом, спосіб, метод, яке зводиться до грецького μέθοδος – шлях, дослідження, метод – сукупність взаємопов'язаних способів та прийомів доцільного проведення будь-якої роботи. Методика означає конкретне втілення методу, вироблений спосіб взаємодії людини і об'єкта дослідження на базі отриманого конкретного матеріалу, конкретної процедури. Методика наукового пізнання виражає певну послідовність вирішення конкретного наукового й практичного завдання, сукупність та правила й порядок застосування використовуваних методів.

Метод дослідження являє собою спосіб пізнання, дослідження або практичне виконання чого-небудь. В психології це спосіб пізнання психічних явищ. Метод є способом та знарядям, що сприяє роз'ясненню практичних та теоретичних проблем. Цей термін також може вживатися і для позначення прийому або системи прийомів, які застосовуються в певній діяльності. Метод дослідження будується із загальних теоретичних уявлень про суть об'єкта вивчення або дослідження та загальних принципів, які лежать в основі наукового пізнання.

Метод представляє собою спосіб, шлях пізнання реальної дійсності. Це система прийомів, які регулюють пізнавальну і практичну діяльність людей. Метод – система сукупності принципів, правил, розпоряджень, вимог, способів і норм пізнання і дії, яка повинна орієнтувати суб'єкта пізнання на вирішення певного науково-практичного завдання.

Термін «методологія» використовується по-різному. В одних випадках – це вчення про систему методів наукового пізнання, про застосування принципів, категорій та законів діалектики і науки до процесу пізнання і практики на користь здобуття нових знань. В інших випадках – це сукупність методів, які застосовуються в різноманітних наукових галузях відповідно до особливостей об'єкта її пізнання. Розрізняють загально-наукову і конкретно-наукову методологію. В загально-науковій методології розробляють універсальні принципи, засоби і форми наукового пізнання щодо широкого кола наук. Конкретно-наукова методологія пов'язана із науковими школами, які розрізняються своїми поясненнями досліджень і їх впровадженням у практичну роботу [1].

Весь процес наукового дослідження умовно можна поділити на п'ять етапів:

- визначення мети, об'єкта та предмета дослідження;

- інформаційне забезпечення;
- методичне та програмне забезпечення;
- аналіз отриманих даних;
- формулювання висновків та пропозицій стосовно виконаної роботи.

А основні методологічні питання наукового дослідження повинні формулюватися так:

1. мета – для чого проводиться дослідження;
2. об`єкт – де здійснюється дослідження;
3. предмет – що саме досліджується;
4. метод – як досліджується.

При проведенні наукового дослідження науковець повинен використовувати методи, вибір яких залежить від мети та завдань дослідження. Існують загальнонаукові методи, які застосовують в різних галузях науки та спеціальні, що застосовуються при розв`язанні прикладних наукових завдань.

Загальнонаукові методи дослідження поділяють на три групи:

- методи, що використовують на теоретичному рівні дослідження (індукція, дедукція, системний підхід);
- методи, що використовуються на теоретичному, а також на емпіричному рівнях дослідження (формалізація, абстрагування, аналіз і синтез, систематизація, узагальнення, моделювання);
- методи емпіричного дослідження (спостереження, експеримент, вимірювання, оцінювання, порівняння, візуально-графічні прийоми).

В психологічному дослідженні передбачені етапи які повинні мати завершений цикл. Це буде зумовлювати цілісне пізнання предмета дослідження. На першому етапі психологічного дослідження вибирають предмет дослідження та проводять первинний аналіз його сутності. На даному етапі дослідник взаємодіє з об'єктивною реальністю, як такою, що протистоїть пізнавальному досвіду науковця у своїх якостях. Основними пізнавальними діяльностями на цьому етапі для науковця будуть:

- 1) узагальнення об'єктивного досвіду науки в пізнанні тих характеристик та особливостей реальності, які зумовлюють виділення предмета даного дослідження;
- 2) первинне визначення сутності предмета дослідження стосовно його якісних, формально-логічних чи інших ознак;
- 3) визначення цілей дослідження та вибір типу дослідницьких дій: теоретичних, емпіричних, прикладних, синтезованих та інших, які дослідник має намір здійснити щодо предмета дослідження. Критерієм завершеності даного етапу є міра позитивного змістового співвідношення:
 - а) сутності предмета дослідження, представленої у робочому визначенні предмета;
 - б) масштабу пізнавальних дій, спрямованих на предмет, що постає в цілях дослідження.

Таким чином можна запобігти неефективним та неадекватним дослідницьким діям під час дослідження.

Другим етапом є теоретичне дослідження (теоретизація предмета дослідження). Воно полягає в багатомірному та в багаторівневому розгляді

предмета дослідження, що здійснюється у часі та просторі, виявляє свою сутність у реальних проявах і створює світ своїх взаємовпливів з іншими явищами, осмисленні його зв'язків з іншими явищами. Пізнавальні дії дослідника на теоретичному етапі зумовлені вибором методологічної основи теоретизації та методів теоретичного дослідження, які використовуються при цьому. Методологічною основою теоретизації обирається певний спосіб філософствування, який є адекватним предмету теоретизації. Таким чином, психолог може використовувати діалектичний, метафізичний, феноменологічний, онтологічний чи інші способи теоретичного пізнання явищ світу.

Суттєвим моментом даного етапу є вибір дослідником методів теоретичного дослідження, які забезпечують повний цикл пізнавальних теоретичних "маніпуляцій" зі змістом досліджуваних ознак предмета. Це такі методи, як "моделювання", "змістова реконструкція", "типологічний метод" та інші. Критерієм вибору того чи іншого методу теоретизації є визначена дослідником методологічна основа дослідження, яка передбачає організацію конкретного циклу теоретичних дій (наприклад: феноменологічних — "логіка спонтанності та смислу", "логіка чистої та реальної свідомості"; онтологічних — "онтологічне коло", "тощо) і зумовлює їхню дослідницьку специфіку. При цьому науковець керується масштабом цілей дослідження, які були визначені на попередньому етапі. Здійснюється побудова теоретичної моделі дослідження.

На третьому етапі проводиться емпіричне дослідження сутності предмета. Науковець взаємодіє з предметом, у якому теоретично з'ясована сутність та формальна структура. Пізнавальні дії його будуть спрямовані до психологічних ознак сутності предмета, а метою цих дій буде визначення емпіричних критеріїв виділених ознак.

Основними пізнавальними діяльностями дослідника на даному етапі є:

1. змістова диференціація психологічних характеристик, ознак та емпіричних критеріїв, які виявляють сутність предмета дослідження;
2. вибір або побудова адекватних прийомів і методів емпіричного дослідження (спостереження, експеримент, тестові та проєктивні методи, біографічний метод, бесіда); а також — вибір процедури дослідження, яка є найбільш спорідненою з сутністю предмета (лонгitudне дослідження або дослідження зрізів, генетико-моделюючий або формуючий експеримент та інші);
3. власне дослідження, що передбачає детальну організацію ситуації дослідження, процедурних компонентів та комплексу умов, які забезпечать найефективніше проходження учасниками дослідження всіх передбачених процедур, а також найповнішу фіксацію даних про хід та результати дослідження.

Таким чином, побудова емпіричної моделі дослідження, його організація та проведення — зміст дослідницьких дій третього етапу.

На четвертому етапі психологічного дослідження аналізують, інтерпретують та тлумачать змістових і формально-логічних данні, отримані дослідником під час теоретико-пізнавальної та емпіричної взаємодії з предметом дослідження. Це дуже відповідальний етап, оскільки на ньому

виявляється дослідницький ефект попередніх пізнавальних дій та дослідження в цілому [2].

Емпіричне дослідження предмета (попередній етап) відкриває досліднику світ реальних, дійсних проявів явища, які пізнається. Можливість взаємодії з сутністю певного явища є центральним моментом психологічного дослідження, а вся попередня робота — необхідним підготовчим комплексом пізнавальних дій. Проте для того, щоб взаємодія дослідника з сутністю предмета дослідження була якомога ефективнішою, необхідно мати в дослідницькому арсеналі набір методів аналізу, інтерпретації та тлумачення емпіричних даних, споріднених за змістом сутності досліджуваного явища.

Одночасно методи теоретизації та емпіричного дослідження, обрані й використані на попередніх етапах, знову використовуватимуться, але в їх "зворотній діалектиці". Так, реконструкція сутності предмета, на противагу моделі теоретизації буде відбуватися у такій послідовності: емпіричний критерій, психологічна ознака, психологічна характеристика, психологічна властивість, психологічна сутність.

Вивчаючи психічні явища, дослідник мусить дотримуватись певних принципів, які зумовлюють усі аспекти наукової взаємодії дослідника з предметом свого дослідження:

1. Принцип об'єктивності. Психічне у психологічному дослідженні постає як об'єктивне пізнання існуючого явища. Результати дослідження не можуть змінити сутність та закономірність вивчаючого явища. Об'єктивність його існування не залежить від взаємодій з предметом дослідження.

2. Принцип багатомірного та багаторівневого існування предмета. Вивчення сутності предмета можуть стосуватися різних його сторін та характеристик.

3. Принцип дослідження психічних явищ у розвитку вимагає розуміння їх такими, що перебувають у стані руху, зміни або очікування цієї зміни і в кожний момент існування поєднують у собі елементи теперішнього, минулого та майбутнього часу.

Статистичний метод у психології широко почав використовуватися із початку ХХ століття, хоч і належить до прикладної математичної статистики, з метою обробки отриманих даних та математичного моделювання психічних явищ.

Психологи використовують багато наукових методів дослідження. Залежно від завдань дослідження одні з них виступають як основні, інші – як додаткові.

Методи наукових досліджень – це шлях досліджень, спосіб пізнання, прийоми і засоби, за допомогою яких здобуваються факти, використовувані для доведення положень, з яких, у свою чергу, складається наукова теорія.

У психології використовуються як загальнонаукові, так і специфічні методи. Загальнонаукові методи. Кожна наука застосовує певні методи дослідження. Їх поділяють на загальні (характерні для більшості наук) та конкретні (використовуються окремими науками). До загальних методів належать: аналіз – розкладання певного явища на окремі властивості, синтез – поєднання різних елементів, властивостей об'єкта в єдине ціле, індукція –

формально-логічний умовивод, який дає можливість одержати загальний висновок на основі окремих фактів.

Специфіка психічної діяльності вимагає розробки й застосування спеціальних методів її пізнання та формування. Основними методами психології є спостереження, опитування, тестування, експеримент.

Метод об'єктивного спостереження вважається основним, але він часто використовується у поєднанні з іншими методами. Використання цього методу передбачає наявність наступних умов: цілеспрямованість – визначення мети, завдання дослідження; природні умови – люди не повинні знати що за ними спостерігають; точне визначення об'єкта і предмета спостереження, обмеження дослідником ознак, які є предметом спостереження; забезпечення тривалості спостереження. Обовязковою умовою є ведення дослідником щоденника. Позитивна сторона цього дослідження полягає у збереженні природних умов перебігу психічних процесів. Але потрібно пам'ятати і про слабкі його сторони: дослідник займає пасивну позицію (чекає коли виникне явище), майже неможливий кількісний аналіз, що знижує надійність висновків. Застосування цього методу вимагає тривалого часу та витрат. Метод широко використовується у психології у взаємодії з іншими науковими методами.

Метод самоспостереження є найдавнішим у психології та передбачає спостереження людини за самою собою. Метод побудований на здатності людини усвідомлювати свою особистість, застосування його зумовлене рівнем розвитку самосвідомості. Дослідник має бути емоційно і соціально зрілою особистістю. Метод використовується для вивчення інтересів, уявлень, почуттів (психологічних станів), працездатності тощо. Складність застосування методу самоспостереження полягає в тому. Що він вимагає від дослідника бути одночасно суб'єктом і об'єктом вивчення. Метод спостереження може набувати форму самозвіту. Деякі психологи вважають самозвіт і похідний від нього метод анамнезу окремими методами [3].

Метод самозвіту. В більшості випадків дослідники виготовляють бланки з питаннями про здібності, інтереси, характер, почуття та інше. Вони можуть містити варіанти відповідей та пропозицію оцінювання в балах.

Метод анамнезу - широко використовується у клінічній медицині з метою лікування людей, які мають психічні проблеми. Так, З.Фрейд та його послідовники вивчали окремі випадки різних проявів поведінки (спогади раннього дитинства, сновидіння, фантазії) [4].

Опитування – метод дослідження, при використанні якого людина відповідає на ряд питань, що їй задаються. Види опитувань:

1. Письмове (анкетування) – використовується для одержання інформації про типовість тих або інших явищ. На результативність анкетування впливає ряд умов: підбір питань, які найбільш точно характеризують досліджуване явище, що дають надійну інформацію; постановка, як прямих, так і непрямих питань; вилучення підказок у формулюваннях питань; попередження двоїстого розуміння змісту питань.

2. Усне опитування (інтерв'ю, бесіда).

Інтерв'ю застосовується у тих випадках, коли дослідник чітко намічає мету майбутнього дослідження, формулює коло основних і допоміжних питань, що

дозволять з'ясувати сутність проблем, які цікавлять дослідника. При проведенні бесіди дослідник враховує можливі варіанти бесіди і передбачає її хід у випадку позитивних або негативних відповідей. Ефективність бесіди багато в чому залежить від уміння створювати в спілкуванні сприятливу морально-психологічну атмосферу, спостерігати за поведінкою співрозмовника, його мімікою, емоційними реакціями, бажанням відповідати або уникати відповідей.

Перевага усного опитування полягає в тому, що при бесіді, інтерв'ю, на відміну від анкети, ми можемо з'ясувати незрозумілі питання, змінити формулювання питання. Анкетування таких можливостей не має, але його перевага в тому, що воно дозволяє одночасно опитати велику кількість осіб і дає можливість формалізувати опрацювання отриманих результатів.

Тестування – спеціалізований метод психологічного дослідження, застосовуючи який можна отримати точну кількісну або якісну характеристику розвитку певних психічних явищ за допомогою порівняння їх показників з еталонними.

Метод тестування – стандартизовані способи вимірювання конкретного психічного явища, застосовується з метою порівняння за певними якостями учнів, які навчаються і виховуються в приблизно однакових умовах. Метод набув широкого застосування у психологічній діагностиці, теорії і практиці для визначення рівня розвитку певних аспектів людської психіки. Існує надзвичайно багато тестів, які класифікуються залежно від спрямованості. Так, є тести інтелекту, тести загальних, творчих або професійних здібностей, тести особистості тощо. Створення тестів – трудомісткий і тривалий процес, що потребує великих зусиль, а використання їх передбачає наявність ґрунтовної професійної підготовки.

Тестові завдання подають у вигляді запитань, суджень, графічних зображень, малюнків, які мають спонукати експериментальну діяльність досліджуваних. Первинні результати (відповіді, час і помилки тощо) порівнюють з тестовими нормами – кількісними показниками виконання певного тесту, що складаються з урахуванням статі та віку досліджуваних. Норми визначаються в процесі стандартизації – попереднього випробування тесту на великих групах людей. За допомогою вимірювальних шкал – спеціальних числових систем – “сирі” оцінки переводяться в стандартні, що дає змогу зіставляти їх між собою. Застосування тесту – тестування – є досить точним засобом вимірювання індивідуальних відмінностей людей [5].

Практичне використання результатів тестування зумовлює суворість вимог до тесту. Насамперед, він повинен бути надійним і валідним. Надійність тесту визначається постійністю оцінок, які отримує досліджуваний при повторному тестуванні тим самим тестом або його аналогічною (еквівалентною) формою. Надійний тест дає високий показник збігу оцінок, що дає підставу розглядати його як достовірний інструмент психологічного дослідження. Валідність – ступінь відповідності тесту явищу, для вимірювання якого він призначений. Надійність і валідність тесту обґрунтовують за допомогою математичної статистики.

Проте тестування має й слабкі місця. Найважливішим з них є залежність його результатів від освіти досліджуваного, його можливостей оволодівати

надбаннями культури. Потрібно також пам'ятати, що некоректно інтерпретовані тести можуть набути для особистості прогностичного значення.

При дослідженні дослідники також використовують експеримент – метод психологічного дослідження при якому створюється штучна ситуація, у якій досліджувана властивість виявляється найкраще і її можна точніше і легше оцінити. Це головний метод психологічних досліджень, який передбачає активне втручання дослідника в діяльність досліджуваного з метою створення умов, в яких виявиться психологічний факт. Основна перевага експерименту полягає в тому, що він дозволяє надійніше, ніж всі інші методи, досліджувати певні психічні явища. Однак організувати і провести експеримент, що досліджує психіку, буває не так легко. Тому на практиці експериментальний метод зустрічається рідше, ніж інші. Крім того, проведення психологічних експериментів потребує суворого дотримання етичних норм, щоб не зашкодити досліджуваному. Існує два видів експериментального методу:

1. Природний експеримент, розроблений О.Ф.Лазурським (1874-1917), поєднує позитивні риси об'єктивного спостереження і лабораторного експерименту, він проводиться в умовах близьких до звичайної діяльності. Одним із видів природного експерименту є навчальний експеримент, який дає змогу вивчати учнів в процесі навчання та виховання [6].

2. Лабораторний експеримент дозволяє створювати та контролювати чинники, які впливають на його перебіг. Він проводиться в спеціальних умовах із застосуванням технічних засобів, що дає змогу подавати інформацію, реєструвати й обробляти відповіді на неї. Діяльність досліджуваного визначається інструкцією, коли досліджуваний знає, що проводиться експеримент.

Метод експертних оцінок – оснований на думці експертів, які добре усвідомлені з предметом дослідження. Метод пов'язаний з вивченням і узагальненням думки всіх учасників експерименту та використовується у комплексних дослідженнях, у дослідженнях психології особистості, деяких проблем педагогічної психології. Експертні оцінки при цьому методі доцільно виражати в кількісній формі.

Соціометричний і референтметричний методи використовуються для з'ясування референтності кожної людини яка входить до групи (думок, оцінок, ставлень членів групи один до одного, міжособистісні відносини тощо).

В загальній психології, нейропсихології для дослідження неусвідомлених процесів при категоризації, вивчення динаміки формувань понять дослідниками використовується метод семантичного радикала (розроблений О.Р.Лурія та О.С.Виноградовою) який базується на процесі утворення і перенесення умовних рефлексів при вивченні семантично близьких об'єктів.

Лонгітюдний метод – ґрунтується на роботі з однією і тією самою групою людей, або з однією людиною регулярно і протягом тривалого часу. Метод дозволяє більш об'єктивно зафіксувати мікрорічкові та індивідуальні відмінності у певних психічних явищах. Цим методом користувався Р.Уайт (1975) при вивченні 3-х відносно нормальних індивідів. Однак, такі дослідження в психології поодинокі, оскільки потребують багато часу [7].

Для порівняння психічних особливостей людини на різних етапах її

еволюції науковцями може бути використаний порівняльний метод, який придатний для дослідження у віковій психології, також в етнопсихології при вивченні психічних особливостей різних народів та народностей.

Список використаних джерел:

- [1] Євтушенко, М.Ю. & Хижняк, М.І. (2019). Методологія та організація наукових досліджень. Навчальний посібник. Київ: ТОВ «Центр учбової літератури».
- [2] Максименко, С.Д. (2019). Загальна психологія: підручник (видання 3-тє, перероблене та доповнене). (с. 26-37). Київ: ТОВ «Центр учбової літератури».
- [3] Рубінштейн, С.Л. (2010). Основы общей психологии. (с.42-46). С.Петербург: «Питер».
- [4] Фрейд, З. (1913). Толкование сновидений (пер. с нем. изд. М.К.) М: «Современные проблемы».
- [5] Гільбух, Ю.З. (1986). Метод психологических тестов: сущность и значение. Вопросы психологии, №2, 30-41.
- [6] Лазурский, А.Ф. (1997). Личность и воспитание (избранные труды по психологии). (с.412-417). М.: "Наука".
- [7] Миллер, С. (2002). Психология развития. Методы исследования. С.Петербург: «Питер». гл.3, с.15.